

سرشناسه:	منتظرالقائم، اصغر، ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پدیدآور:	نقش پیامبران ابراهیمی در تمدن سازی / اصغر منتظرالقائم و زهرا سلیمانی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۲۷۲ ص.
شابک:	978-964-531-871-8
فروست:	مجموعه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی؛ ۵۵
وضعیت فهرست نویسی:	فیبای مختصر
شناسه افزوده:	سلیمانی، زهرا، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
شماره کتاب شناسی ملی:	۳۸۲۱۷۹۳

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۳۷۷۴۹۹۱۹ - ۰۲۵

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

نقش پیامبران ابراهیمی در تمدن سازی

زهرا سلیمانی

دکتر اصغر منتظرالقائم

استاد دانشگاه اصفهان

این اثر را به پیشگاه با عظمت همه پیامبران ابراهیمی به ویژه رسول الله ﷺ، رحمت خداوند بر جهانیان و بر سلاله ایشان حضرت ولی الله الاعظم ارواحنا لمقدمه الفداء تقدیم می نماییم.

مجموعه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

۵۵

نقش پیامبران ابراهیمی در تمدن سازی

نویسنده: اصغر منتظرالقائم و زهرا سلیمانی

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: حسین ثنائی

بازبین نهایی: محمد رجبی

صفحه آرا: سعید نائینی

ناشر: دفتر نشر معارف

نوبت چاپ: یکم، تابستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۵۰۰ تومان

شابک: ۸ - ۸۷۱ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز بخش:

- مدیریت بخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهید، کوچه ۲۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴
- قم: ۳۷۷۲۵۴۵۱-۰۲۵ ■ تهران: ۸۸۹۱۱۲۱۲-۰۲۱ ■ مشهد: ۳۲۲۲۰۱۱۹-۰۵۱ ■ شیراز: ۳۲۳۴۴۶۱۵-۰۷۱
- کرمانشاه: ۳۷۲۳۸۴۱۱-۰۸۳ ■ کرمان: ۳۲۲۳۱۴۶۶-۰۳۴ ■ رشت: ۳۳۳۲۰۶۹۷-۰۱۳ ■ تبریز: ۳۵۵۷۶۰۰۰-۰۴۱
- کرج: ۳۴۴۳۵۲۹۰-۰۲۶ ■ شهرکرد: ۳۲۲۴۳۲۲۲-۰۳۸ ■ قزوین: ۳۲۳۶۲۸۰۶-۰۲۸ ■ ساری: ۳۲۲۵۳۰۲۰-۰۱۱
- ارومیه: ۳۲۲۵۴۵۲۲-۰۴۴ ■ اراک: ۳۲۲۲۹۰۳۸-۰۸۶ ■ اصفهان: ۳۳۳۷۱۶۹۱-۰۳۱ ■ اردبیل: ۳۳۲۶۰۳۱۴-۰۴۵
- بیرجند: ۳۲۴۲۰۰۷۸-۰۵۶ ■ ایلام: ۷۷۵۵۱۸۸-۰۹۱ ■ گرگان: ۳۲۲۳۷۸۸۰-۰۱۷ ■ بندرعباس: ۳۳۶۱۷۵۵۷-۰۷۶
- اهواز: ۷۷۵۵۱۶۴-۰۹۱ ■ بوشهر: ۹۱۷۶۶۷۱۵۵۴-۰۹۱ ■ زنجان: ۳۳۳۶۶۴۲۵-۰۲۴ ■ خرم آباد: ۷۷۵۵۱۷۴-۰۹۱

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

همه مظاهر تمدن را انبیا قبول دارند،

لکن مهار شده؛ نه مطلق و رها.^۱

امام خمینی رحمته الله

سخن آغازین

از آنجا که خداوند، پیامبران خود را به عنوان الگو معرفی نموده است، پس عملکرد آنها در زندگی دنیوی که مقدمه‌ای است برای بهینه ساختن حیات ابدی، می‌تواند و می‌بایست که الگودهنده باشد. از این رو می‌توان ادعا کرد که هدف از بعثت انبیا، ارائه یک برنامه جامع برای زندگی بشر است و یک بعد حیات بشری، همین دنیای مادی است.

تمدن بشری نیز در همین زندگی دنیوی تبلور پیدا نموده و از ارکان پیدایش و شکوفایی آن ایجاد حکومت است. بنابراین نقش پیامبرانی که موفق به تشکیل حکومت شده‌اند بسیار برجسته‌تر است؛ چراکه در سطوح کلان جامعه و حکومت‌گری تأثیرگذار بوده‌اند. تلاش این پیامبران در ابعاد مختلف تمدن بشری همچون اقتصاد، فرهنگ و سیاست شایسته و بایسته مطالعه و الگوبرداری و بومی‌سازی است. بدیهی است الگوی تمدنی انبیا، الگویی الهی است؛ الگویی که خداوند تبارک و تعالی آن را برای بشر مناسب دانسته است.

این نوشتار که به قلم استاد ارجمند جناب آقای دکتر *اصغر منتظرالقائم*، دانشیار دانشگاه اصفهان و محقق کوشا خانم *زهرا سلیمانی* نگارش یافته، می‌کوشد به واکاوی و توصیف و تحلیل اقدامات انبیا الهی در زمینه تمدن‌سازی بشری بپردازد. انتخاب پیامبران ابراهیمی از

میان انبیا بزرگوار، علاوه بر جنبه حکومت‌گری و صاحب قدرت شدن آنها، بدین سبب است که حضور و بعثت آنان در منطقه بین‌النهرین بوده است که از سابقه تمدنی کهن برخوردار است.

این پژوهش همانند سایر پژوهش‌های مشابه، گام‌های اولیه در مطالعه سیره و عملکرد انبیای الهی با نگاه تمدن‌سازی است و به سبب غفلت انسان‌ها از این موضوع، فاصله‌ها در دنیای واقعی از نقطه آرمانی و الگوی الهی، زیاد گشته و می‌بایست راهی بس طولانی برای الگوسازی از شیوه آنها پیموده شود؛ طریقی که با کنار گذاشتن غفلت‌ها و تغافل‌ها طی خواهد شد و نگاه بشر را به رسالت و جایگاه انبیا تغییر داده و زمینه‌ساز پیدایش تمدن نوینی خواهد شد و حتماً در این پیمایش، انتقادهای سازنده و پیشنهادهای صاحب‌نظران، راه‌گشا خواهد بود.

در پایان دانشگاه معارف اسلامی بر خود لازم می‌داند از نویسندگان گرامی و اساتید بزرگواری که با ارزیابی علمی خود حاصل کار را ارزنده‌تر نموده و تمامی عزیزانی که در روند تدوین و انتشار این اثر ارزشمند یاری رساندند، تقدیر و تشکر نماید.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۵
------------	----

فصل اول: کلیات

(۳۰-۱۷)

معرفی و ارزیابی منابع.....	۱۹
الف) منابع دینی.....	۱۹
یک. قرآن کریم.....	۱۹
دو. کتاب مقدس (عهد عتیق و عهد جدید).....	۲۱
بررسی تورات از جهت سند.....	۲۲
نقد و بررسی کتب دیگر عهد عتیق.....	۲۴
ب) منابع تفسیری.....	۲۷
یک. مجمع البیان فی تفسیر القرآن.....	۲۷
دو. فی ظلال القرآن.....	۲۹
سه. المیزان فی تفسیر القرآن.....	۳۰
ج) کتب تاریخ عمومی.....	۳۳
یک. تاریخ یعقوبی.....	۳۳
دو. تاریخ طبری (الرُّسُلُ وَ الْمُلُوك).....	۳۴
ویژگی‌های تاریخ طبری.....	۳۵
آسیب‌شناسی تاریخ طبری.....	۳۶
سه. مروج الذهب و معادن الجواهر.....	۳۷

۳۸.....	د) تحقیقات نوین.....
۳۸.....	یک. باستان‌شناسی و جغرافیای تاریخی قصص قرآن.....
۳۹.....	دو. بررسی تاریخی قصص قرآن.....
۴۰.....	سه. پیامبران دولتمرد.....

فصل دوم: تمدن‌شناسی ادیان ابراهیمی

(۷۴ - ۴۱)

۴۵.....	تمدن‌سازی ادیان ابراهیمی.....
۴۹.....	تعریف فرهنگ و تمدن.....
۵۳.....	دیدگاه‌های مختلف پیرامون عوامل تمدن‌ساز.....
۵۳.....	یک. نژاد.....
۵۵.....	دو. اراده برتر.....
۵۵.....	سه. عوامل مادی معنوی.....
۵۶.....	چهار. هجرت و مهاجرت.....
۵۷.....	مهاجران تمدن‌ساز یا سرزمین‌های تمدن‌خیز.....
۵۸.....	تمدن‌های ایرانی، پنج هزار سال پیش از میلاد.....
۶۰.....	آراتا یا جیرفت، پیشانی تمدن ایرانی.....
۶۱.....	تمدن مکزیک، پیشانی تمدن آمریکا.....
۶۵.....	ارکان تمدن.....
۶۵.....	یک. علم.....
۶۶.....	دو. نظم و قانون.....
۶۷.....	سه. امنیت.....
۶۸.....	چهار. تعاون و همکاری (وحدت).....
۶۸.....	پنج. آزادی.....
۶۹.....	شش. دین.....
۷۲.....	هفت. اقتصاد.....
۷۳.....	انبیا و اقدامات تمدن‌ساز آنان.....

فصل سوم: پیامبران ابراهیمی، دولت و نهادهای سیاسی

(۱۵۲ - ۷۵)

۷۹.....	مقدمه.....
۷۹.....	تعریف «حکومت».....

۸۰	نقش دولت و قدرت سیاسی در ایجاد تمدن
۸۲	نقش انبیا در ساختار تمدن ها
۸۶	حکومت از نگاه فیلسوفان
۸۷	الف) دولت حضرت یوسف علیه السلام
۸۹	یک. یوسف علیه السلام در کانون گروه های مختلف
۹۰	دو. سیاست های یوسف علیه السلام
۹۰	۱. سیاست نفس
۹۱	۲. سیاست منزل
۹۲	۳. سیاست مدن
۹۴	سه. باستان شناسی آثار یوسف علیه السلام در مصر
۹۵	چهار. معیارهای گزینش کارگزاران در دولت یوسف علیه السلام
۹۵	۱. شناسایی و انتخاب
۹۶	۲. مسئولیت پذیری
۹۶	۳. مکنت و توانایی
۹۷	۴. امانت داری
۹۷	۵. پاسداری و تعهد
۹۷	۶. آگاهی و تخصص
۹۸	ب) دولت حضرت موسی علیه السلام
۱۰۱	یک. موسی علیه السلام، مصلح اجتماعی
۱۰۲	۱. معنای «مصلح» در قرآن و ادبیات امروز
۱۰۲	۲. ویژگی های دولت مصلح
۱۰۶	دو. برخورد حکومت موسی علیه السلام با بدعت و فتنه فرهنگی
۱۰۷	سه. راهبردهای حکومت الهی موسی علیه السلام در مقابله با انحراف فرهنگی یا فرهنگ انحرافی
۱۱۱	چهار. ویژگی های حاکم از نگاه موسی علیه السلام
۱۱۲	ج) دولت حضرت داوود علیه السلام
۱۱۴	ویژگی های حکومت حضرت داوود علیه السلام
۱۱۴	یک. مبارزه با فساد
۱۱۵	دو. مشروعیت الهی و مقبولیت مردمی
۱۱۶	سه. برپایی عدالت و احقاق حق
۱۱۷	چهار. ایجاد فرهنگ کار و تولید
۱۱۸	پنج. ارتباط با حامیان
۱۱۸	شش. التزام به نظم، نظارت و وقت شناسی

- د) دولت حضرت سلیمان علیه السلام ۱۲۱
- یک. گستره حکومتی سلیمان علیه السلام ۱۲۵
- دو. آیین کشورداری سلیمان علیه السلام ۱۲۵
۱. صلح در عین اقتدار ۱۲۵
۲. استفاده بهینه از تمام نیروها ۱۲۷
۳. فعالیت تجاری ۱۲۷
۴. فعالیت دریایی ۱۲۸
۵. فعالیت صنعتی ۱۲۸
۶. سیاست خارجی فعال ۱۲۹
۷. تشکیلات نظامی و تجهیز سپاه به تکنولوژی روز ۱۳۰
- سه. راهبردهایی در مواضع سیاسی و ارتباطات فرهنگی ۱۳۰
- چهار. رابطه حکومت دینی و پیشرفت تمدن ۱۳۲
- پنج. ویژگی‌های تمدنی دولت حضرت سلیمان علیه السلام ۱۳۳
- ه) دولت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ۱۳۴
- یک. آیات ولایت متضمن حاکمیت پیامبر ۱۳۶
- دو. جعل قدرت سیاسی برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ۱۳۶
- سه. دعوت به اطاعت و تبعیت از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ۱۳۷
- چهار. روش تمدن‌سازی دینی ۱۳۷
۱. مراحل بنیان و بنیادگذاری فرهنگ و تمدن نبوی ۱۴۰
۲. هجرت، از مهم‌ترین عوامل تمدن‌ساز نبوی ۱۴۴
۳. اقدامات نبوی در بدو ورود به مدینه ۱۴۶
۴. استراتژی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در روابط سیاسی ۱۵۳

فصل چهارم: پیامبران ابراهیمی و امور اقتصادی

(۲۰۲-۱۵۳)

- تعریف اقتصاد ۱۶۱
- دیدگاه‌های متفاوت درباره نسبت دین و اقتصاد ۱۶۳
- الف) دین در مکاتب غرب و تأثیر آن در نظام‌های اقتصادی ۱۶۴
- ب) دین در تفکر روشنفکران مسلمان ۱۶۶
- نظریه نخست: فقط آخرت و خدا هدف بعثت انبیا است ۱۶۷
- نظریه دوم: دنیا در حد ضرورت مورد توجه دین است ۱۷۰
- نظریه سوم: انسان در آبادانی دنیا نیز نیازمند آموزه‌های برتر است ۱۷۲

نظریه چهارم: وحی، همه حقایق را بیان و نیازهای انسان را برآورده می‌کند.....	۱۸۰
دولت یوسف علیه السلام ، مدلی برای اقتصاد مبتنی بر شناخت.....	۱۸۲
یک. مبانی برنامه‌های اقتصادی دولت یوسف علیه السلام	۱۸۳
۱. داشتن اختیارات کافی حاکم در ایجاد تغییرات اقتصادی.....	۱۸۳
۲. امانت‌داری حاکمان و متصدیان اقتصاد.....	۱۸۴
۳. آگاهی‌های ممتد متصدیان اقتصادی برای توازن اقتصادی جامعه.....	۱۸۴
دو. برنامه اقتصادی یوسف علیه السلام	۱۸۵
شعیب علیه السلام و اصلاح اقتصاد مدین.....	۱۸۶
موسی علیه السلام و برنامه اقتصادی او.....	۱۸۷
یک. تعدیل ثروت.....	۱۹۰
دو. برخورد با مفسدان اقتصادی.....	۱۹۱
دولت داوود علیه السلام ، مدل اقتصاد متکی بر صنعت.....	۱۹۲
دولت سلیمان علیه السلام و اقتصاد متکی بر صنعت و تجارت.....	۱۹۵
دولت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و توسعه اقتصادی.....	۱۹۸
یک. تشویق مردم به کشاورزی و تجارت.....	۱۹۸
دو. توازن اقتصادی.....	۲۰۰
۱. فقرزدایی.....	۲۰۰
۲. عدم تمرکز ثروت.....	۲۰۱
سه. رفاه عمومی.....	۲۰۲
۱. برقراری امنیت سیاسی و اجتماعی در جزیره العرب.....	۲۰۲
۲. عمران و آبادی زمین و استفاده کامل از امکانات.....	۲۰۲
۳. بازداشتن از تخریب شهرها و محیط‌زیست.....	۲۰۳
۴. دستور به تلاش و کوشش.....	۲۰۳
پیامبران ابراهیمی و مدیریت اقتصادی.....	۲۰۳
یک. تولید.....	۲۰۳
دو. عوامل تولید.....	۲۰۴
۱. سرمایه.....	۲۰۴
۲. زمین.....	۲۰۵
۳. کار، مدیریت و جهاد اقتصادی.....	۲۰۶
۴. منابع طبیعی (معادن).....	۲۰۸
سه. توزیع.....	۲۰۹
چهار. مصرف.....	۲۰۹

فصل پنجم: پیامبران ابراهیمی و آفرینش هنر مدنی

(۲۲۴ - ۲۰۳)

۲۱۴.....	تعریف هنر و حکمت.....
۲۱۵.....	بنای بیت الله الحرام.....
۲۲۴.....	بنای بیت‌المقدس.....
۲۲۴.....	یک. بنیان‌گذار بیت‌المقدس.....
۲۲۷.....	دو. شروع بنای معبد مقدس.....
۲۲۹.....	بنای مسجدالنبی.....

فصل ششم: راهبردها و مدیریت فرهنگی پیامبران ابراهیمی

(۲۵۴ - ۲۲۵)

۲۳۹.....	راهبردهای فرهنگی حضرت یوسف علیه السلام
۲۳۹.....	یک. هویت واحد فرهنگی.....
۲۳۹.....	دو. روش نشر دین.....
۲۴۰.....	سه. صبر در برابر آزارها و پرهیز از برخورد تند با آزاردهندگان.....
۲۴۰.....	چهار. تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها.....
۲۴۱.....	پنج. معرفی منطقی و استدلالی دین.....
۲۴۱.....	شش. بهره‌برداری از فضا و فرهنگ اقوام.....
۲۴۳.....	راهبردهای فرهنگی موسی علیه السلام
۲۴۳.....	یک. بهره‌گیری از زمینه‌های اعتقادی مردم و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها.....
۲۴۳.....	دو. حضور مقتدرانه در دربار فرعون.....
۲۴۴.....	سه. صبر و بردباری توأم با عطفوت.....
۲۴۵.....	چهار. برخورد قاطعانه در برابر فتنه‌انگیز.....
۲۴۶.....	راهبرد فرهنگی داوود علیه السلام
۲۴۷.....	راهبردهای فرهنگی سلیمان علیه السلام
۲۴۷.....	یک. بهره‌گیری از اخلاق و بزرگ‌منشی در دعوت به توحید.....
۲۴۸.....	دو. شکرگزاری.....
۲۴۹.....	راهبردهای فرهنگی حضرت رسول صلی الله علیه و آله
۲۴۹.....	یک. ارائه الگوی عملی اخلاق.....
۲۵۰.....	دو. حفظ کرامت انسانی.....
۲۵۱.....	سه. تکیه بر سیاست تدریج، در ترویج دین.....
۲۵۳.....	چهار. اقامه آشکارای مناسک و شعائر دینی.....

پنج. ابطال تفکر طبقاتی به وسیله معاشرت با محرومان	۲۵۴
شش. بهره‌گیری عظیم از منشور و حیانی (قرآن کریم) برای ایجاد امت واحده	۲۵۵
هفت. سبک زندگی خانوادگی، آینده‌ای تمام نما برای الگوگیری‌های فرهنگی	۲۵۷
هشت. پایه‌ریزی نظام آموزشی	۲۵۷
نتیجه	۲۶۳

منابع و مأخذ

(۲۵۵ - ۲۷۲)